

КАК УЧЕНИЦИТЕ УПОТРЕБЯВАТ СЪЮЗИТЕ *НИТО – НИТО, ТУ – ТУ И ХЕМ – ХЕМ?* (НАЦИОНАЛНА АНКЕТА)

Гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

Резюме. Настоящата статия представя резултатите от проведено през месец юни 2022 г. езиковедско проучване за начина, по който учениците употребяват съюзите *нито – нито*, *ту – ту* и *хем – хем*. Данните са събрани чрез попълването на анкета от ученици от цяла България. Материалът е обобщен и анализиран и ще бъде от полза както за учителите и учениците, така и за експертите, които работят върху учебните програми по български език и литература. Както се вижда от резултатите, нужно е да се наблегне още върху усвояването на лексикалното значение на съюзите, което може да се постигне с повече лексикални задачи.

Ключови думи: национална анкета; езиковедско проучване; съюзи; лексикално значение

Съгласно настоящата учебна програма съотносителните съюзи с еднакви съставки *нито – нито*, *ту – ту* и *хем – хем* се изучават от учениците в шести клас, в граматичния раздел „Съюз“. Преглед на няколко актуални учебника ми даде основание да предположа, че децата се съсредоточават не върху значението на тези съюзи, а върху пунктуационното правило за отделянето на простите изречения в състава на сложното тогава, когато е налице употребата на такъв съюз. Тук използвам граматическия термин „съотносителен съюз с еднакви съставки“ според терминологията, установена в Академичната граматика (Gramatika 1983, 456), която е възприета и от Р. Ницолова (Nitsolova 2005). В отделните граматически изследвания фигурират различни формулировки. Според И. Куцаров гореспомнатите съюзи са съставни (Kutsarov 2007, 148). Ст. Стоянов ги определя като съчинителни съотносителни (Stoyanov 1980, 459). П. Пашов отделя *ту – ту* като съотносителен съюз, докато *хем – хем* и *нито – нито* според неговата класификация са съединителни (Pashov 2015, 249).

В ученически разработки открити примери за съставени граматически неправилни изречения с *нито – нито*, при които наблюдавах неуместна употреба

на правилото за двойно отрицание: „Нито тетрадка няма Иван, нито учебник няма.“; „Нито нямам кола, нито нямам велосипед.“ В резултат на това публикувах езикова бележка за вестник „Аз-буки“ в рубриката „Написаното остава. Пиши правилно!“, но продължих проучването си, като разширих неговия обхват, включвайки и съотносителните съюзи с еднакви съставки *ту – ту* и *хем – хем*. Съставих кратка анкета от три въпроса и я насочих към две възрастови групи – към учениците от VI и X клас. В рамките на месец юни 2022 г. анкетата можеше да се попълва онлайн чрез Google Forms. Освен това бяха събрани отговори на хартия от ученици, обучаващи се в Учебен център „Елина“ – София. Настоящата публикация представя събраните и обобщени резултати с езиковедски коментар, целящ да подобри обучението по български език и литература в училище в този малък граматичен сегмент, посветен на употребата на трите гореспоменати съюза в българския език. Анализът се основава на 119 попълнени анкетни карти от ученици от София и страната (76,7 % – X клас, 23,3% – VI клас).

ЗАДАЧА №1

Задача № 1 от анкетната карта е формулирана така:

Образувайте изречение по следната схема:

Нито....., нито.....

Кратък исторически преглед на съюза *нито – нито*

Според Българския етимологичен речник (по-нататък БЕР) (Български етимологичен речник 1995, 656) съюзът *нито* се свързва със старобългарското *ти* (и, да, но) и произлиза от **ni* и **to*. Фигурира в РКБЕНО, според което е засвидетелстван в новобългарските дамаскини от XVII век.

Цитирайки пример от Троянския манастир, Мая Байрамова заключава, че структурата *и... и... или*, не е твърде разпространена в съвременния български език, затова не се отразява в пособията, а на мястото на *или* се употребява *и* или *нито*, т.е. днес бихме казали „И чиреп нямаше, и хляб нямаше, нито стомна да пие вода“ или „Нито чиреп имаше, нито хляб имаше, нито (и) стомна да пие вода“ (Вауганова 1995, 170). Примерът е интересен с това, че дава основа за по-задълбочено проучване, което да съпостави двете конструкции в историческото развитие на българския език:

1. *и* + отрицателна форма на глагола, *и* + отрицателна форма на глагола;
2. *нито* + положителна форма на глагола, *нито* + положителна форма на глагола.

Задача № 1 – данни и анализ

Отговорите не оправдават предварителните очаквания за значителен брой ученици, които прилагат грешно правилото за двойното отрицание. Преобла-

даващият брой отговори представят съставено изречение, което е съобразено напълно с изискването, че когато съюзът *нито – нито* съединява изречения, като отрича последователно няколко действия, той трябва да се съчетае с положителни глаголни форми, например: „Нито яде, нито пие.“. Само три отговора от анкетните карти са граматически неверни: „Нито не мога да ям, нито да пия.“; „Нито тренират, нито не се хранят здравословно.“; „Нито не учих по математика, нито учих по български.“.

Общото заключение е, че учениците познават добре съюза *нито – нито* и го употребяват правилно.

ЗАДАЧА № 2

Втората задача цели да проследи в каква степен учениците познават и прилагат употребата на съюза *хем – хем* в рамките на сложното съчинено изречение за изразяване на две едновременни действия. Тя е формулирана така:

Поставете липсващите съюзи в изречението, за да изразите, че извършвате едновременно две действия:

..... чета книга, слушам музика.

Кратък исторически преглед на съюза *хем – хем*

К. Попов отбелязва, че двойният съюз *хем – хем* има турски произход, а неговото домашно съответствие е *и – и* (Поров 1963, 243). По този начин той е обяснен и в Речника на турцизмите в българския език (ДТВ, 274). Вероятно е проникнал в българския език през XVIII век, тъй като липсват данни за неговата употреба в Тихонравовия дамаскин (РКБЕНО, 2012), но се открива на много места в католическата книжнина на новобългарски език от втората половина на XVIII век¹⁾:

– Kak scat da bada as hem Maika, hem Devoika?

– Sveta Elisabetta hem mislesce tezi rabote, hem neznaesce, i ciudescese kako' da produma i kako' da rece'

– zere' sas tova' rezane hem ispovedovaha verata od jedin Spassitel deto imasce da dode, sanki Issukras hem se ispovedovaha dasa grehoviti, hem pak besce prilika od krascteneto, deto Issukras setne zadade

– Hem stori tova' dago ne stramat Evreite, zere' tia straneha horata, deto ne beha sunetlia. Hem pak da kaxi sas tova', ci i toi kabul pravesce zakonat, deto Gospodin Boogh negov Bascta' besce dal na Evreite, i do' negovoto Porodenie besce bila hubava, i sveta. Hem damo dade ornec.

Задача № 2 – данни и анализ

В изпълнение на втора задача са получени 24 различни отговора. Данните сочат, че само 35 ученици, т.е. 29,4%, използват съюза *хем – хем*, за да довършат изречението. С най-много употреби е съюзът *и – и*, избран от 37 ученици,

или това са 31%. Не може да бъде направено категорично заключение каква е причината за този избор. От една страна, това може да се дължи на стремежа учениците да се изразяват на по-висок стил, тъй като съюзът *хем – хем* е характерен повече за разговорната реч.

От друга страна, като обяснение може да стои недостатъчното познаване на значението на *хем – хем*, което да води до неговата ограничена употреба в езика на учениците. Към този извод насочва фактът, че 11 от анкетираните са поставили напълно грешно *хем – хем*, за да изпълнят задача №3, която изисква да се добавят липсващите съюзи в изречението „..... чета книга, слушам музика.“ така, че да се изрази редуване на две действия. Смесването на *ту – ту* и *хем – хем* се наблюдава и в отговорите на задача №2. Осем ученици използват именно *ту – ту* (вместо *хем – хем*), за да изразят едновременност на две действия. Не може да се каже, че тези отговори са резултат от грешното разбиране на условието на задачата. Те се дължат на недостатъчно знание за значението на споменатите съюзи.

Не такова е обяснението за други от отговорите по втора задача, които категорично излизат извън нейното условие. Това са примерите: „Не чета книга, но слушам музика.“; „Не чета книга, а слушам музика“; „Когато чета книга, не слушам музика“; „Да чета книга или да слушам музика“; „Нито чета книга, нито слушам музика“; „Или чета книга, или слушам музика“. Няма да коментирам неспазването на условието в тази част, която изисква да се използват само съюзи за попълването на празните места. По-същественото в тези примери е, че учениците не са разбрали какво се изисква от тях, и вместо да поставят двете действия в състояние на едновременно протичане, те или са обусловили протичането на едното с изключването на другото, или напълно са изключили и двете действия, употребявайки *нито – нито*.

Прави впечатление, че петима ученици са потърсили сегашния момент като необходимо условие за едновременното протичане на двете действия, които са изразени с глаголи в сегашно време, въпреки че едновременност може да се наблюдава и в трите основни времеви периода: минало, настояще и бъдеще. Те са употребили наречията *сега* и *в момента*, за да гарантират връзката между двете действия, които трябва да се изпълнят заедно.

В заключение за тази задача може да се обобщи, че преобладаващата част от учениците са се справили с нейното изпълнение и макар и да не са използвали двата съюза *хем – хем* и *и – и*, които в най-голяма степен могат да изразят едновременност на двете действия, са употребили други свои знания за езика, за да се доближат до същия смисъл. Тук попадат отговорите с образувани сложни съставни изречения с подчинени условни, в които са употребени относителните местоименни наречия *когато* и *докато*. Всички отговори могат да се видят в приложението накрая на статията.

ЗАДАЧА № 3

Третата задача цели да проследи в каква степен учениците познават и прилагат употребата на съюза *ту – ту* в рамките на сложното съчинено изречение за изразяване на редуване на две действия.

Задачата е формулирана по следния начин:

Поставете липсващите съюзи в изречението, за да изразите, че редувате две действия (първо правите едно, след това – друго):

..... чета книга, слушам музика.

Кратък исторически преглед. Според БЕР съюзът *ту – ту* се свързва с корена на индоевропейското местоимение *to-* и отпраща към *там, той, тъдява*. От същия корен според етимолозите са образувани и други съюзи в българския език (Български етимологичен речник 1971, 731). В историята на българския език още от старобългарския период до XVIII в. се употребява съюзът *та* с различна честота, също *тоже, то, таче* (Dogramadzhieva 1968; Micheva 2013).

Задача № 3 – данни и анализ

Само 29 ученици, 24,3%, са употребили тук съюза *ту – ту*, който в най-голяма степен отговаря на условието. 10 ученици са приложили близкия по смисъл съюз *или – или*, т.е. може да се приеме, че 39 ученици общо, или 32,7%, са изпълнили напълно условието.

Прави впечатление сравнително високият процент отговори, които поставят двете действия в позиция на едновременно извършване вместо на редуване. 16 ученици (13,4%) са употребили в тази задача съюзите *хем – хем* или *и – и*, въпреки че условието дава допълнително уточнение в скоби какво следва да се разбира под редуване на две действия.

Именно споменатото уточнение е вероятната причина, поради която голяма част от учениците (28 на брой, или 23,5%) са изпълнили задачата, използвайки структурите *първо..., след това; първо..., после....; сега, после* и други близки по смисъл до тези, макар че редуването на две действия не се покрива изцяло със значението на последователното им извършване. Тук трябва да се направи уточнение, което не е било взето под внимание при формулирането на задачата. Според Речника на българския език (РБЕ) като първо значение на глагола *редувам* е посочено ‘извършвам нещо последователно, едно след друго’, т.е. именно първо правя едно, а след това – друго. Тук липсва идеята за повторението на действията, което е заложено на семантично ниво в префикса *ге-*, произлизащ от латински и имаши широка употреба и днес в съвременните романски езици. Именно повторението на две действия чрез редуването им, а не само тяхното последователно извършване, е заложено в значението на съюза *ту – ту*, който чрез схема може да се изрази по следния начин: действие № 1 → действие № 2 → действие № 1 → действие № 2. Структурата *първо..., после...* може да се изрази по следния начин: действие № 1 → действие № 2,

т.е. тук действията се извършват еднократно за разлика от предишната схема, в която е заложена идеята за повторение, без то да е ограничено.

Осем ученици не са се справили със задачата. Трима от тях са използвали *нито – нито*, трима са употребили структурата *не....., а (но).....*, като са противопоставили двете действия едно на друго, един ученик е съставил сложно съставно изречение с подчинено темпорално за предходно действие – *ще....., след като*.

Може да се заключи, че преобладаващата част от учениците (67,3%) не са се справили със задачата. Необходимо е в процеса на прогимназиалното обучение значението на съюза *ту – ту* да бъде обяснено, като бъдат разгледани и другите възможности чрез средствата на българския език да се изрази редуването на две действия, като се разграничи редуването от последователното извършване.

Общият извод от направената национална анкета е, че е необходимо да се обърне повече внимание на значението на съюзите, обект на изследването, за да не попадат те в пасивния речник на учениците, а да бъдат средство за постигане на по-богата и разнообразна от лексикална гледна точка реч. Правописните и пунктуационните правила не трябва да се усвояват за сметка на лексикалната култура, която е основополагаща за разгръщането на мисълта чрез доброто познаване на българския език. Могат да се предвидят в учебната програма повече упражнения с лексикални задачи, които да помогнат на учениците да овладеят добре значението на съюзите, и да развият способността им да съпоставят по смисъл близки или противоположни конструкции.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Национална анкета за употребата на съюзите *нито – нито*, *хем – хем* и *ту – ту* от учениците в VI и X клас – отговори*.

	Задача № 1 Образувайте изречение по следната схема: Нито....., нито.....	Задача № 2 Поставете липсващите съюзи в изречението, за да изразите, че извършвате едновременно две действия: чета книга, слушам музика.	Задача № 3 Поставете липсващите съюзи в изречението, за да изразите, че редувате две действия (първо правите едно, след това – друго): чета книга, слушам музика.
1.	Нито ме интересува, нито ме засяга.	Аз чета книга, докато слушам музика.	Обичам да чета книга, освен това обичам да слушам музика.
2.	Нито обичам гъби, нито обичам моркови.	Ту чета книга, ту слушам музика.	И чета книга, и слушам музика.

*В таблицата се представят оригиналните отговори на учениците.

3.	Нито аз паднах, нито той падна.	И чета книга, и слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
4.	Нито слушам, нито уча.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Първо чета книга, а после слушам музика.
5.	Нито този, нито онзи.	Аз чета книга, и слушам музика.	Аз чета книга, а после слушам музика.
6.	Нито не учих по математика, нито учих по български.	Сега чета книга, също слушам музика.	Сега чета книга, после слушам музика.
7.	Нито уча, нито пиша.	Не чета книга, но слушам музика.	Първо чета книга, после слушам музика.
8.	Нито едното, нито другото.	И чета книга, и слушам музика.	Хем чета книга, хем слушам музика.
9.	Нито ще ям, нито ще спя.	И чета книга, и слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
10.	Нито ще си легна късно, нито ще стана рано.	И чета книга, и слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
11.	Нито майката, нито бащата се върна с мляко.	И чета книга, и слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
12.	Нито ми се излиза навън, нито ми се спи.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Не чета книга, но слушам музика.
13.	Нито харесвам хризантеми, нито теменужки.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика
14.	Нито беше студено, нито беше топло.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
15.	Нито сготвих, нито изчистих.	И чета книга, и слушам музика.	Не чета книга, а слушам музика.
16.	Нито искам, нито ще го направя.	И чета книга, и слушам музика.	Не чета книга, но слушам музика.
17.	Нито обичам да ям суши, нито обичам китайска храна.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
18.	Нито го харесвам, нито го мразя.	Докато чета книга, ще слушам музика.	Ще чета книга, след като слушам музика.
19.	Нито сините обувки му допадат, нито черните.	И чета книга, и слушам музика.	Не чета книга, а слушам музика.
20.		И чета книга, и слушам музика.	И чета книга, също слушам музика.
21.	Нито исках да играя, нито исках да съм съдия.	Ту чета книга, ту слушам музика.	Хем чета книга, хем слушам музика.
22.	Нито бих пушил цигари, нито бих пил алкохол.	И чета книга, и слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
23.	Нито не мога да ям, нито да пия.	Ту чета книга, ту слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
24.	Нито тренират, нито не се хранят здравословно.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Първо чета книга, после слушам музика.

25.	Нито прочетох задачата, нито я реших.	И чета книга, и слушам музика.	И чета книга, и слушам музика.
26.	Нито изми чиниите, нито си написа домашното.	И чета книга, и слушам музика.	И чета книга, след това слушам музика.
27.	Нито ми се живее, нито ми се мре.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
28.	Нито искам да ходя, нито да ги виждам.	Да чета книга или да слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
29.	Нито съм глупав, нито съм умен	Хем чета книга, хем слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
30.	Нито прочетох урока, нито научих.	И чета книга, и слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
31.	Нито харесвам Путлер, нито Адолф.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
32.	Нито Стела, нито Мартина са на уроци по български и литература.	И чета книга, и слушам музика.	
33.	Нито съм червен, нито съм оранжев.	И чета книга, и слушам музика.	
34.	Нито е висока, нито е умна.	И чета книга, и слушам музика.	Първо чета книга, после слушам музика.
35.	Нито гледах филма, нито четох книгата.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Първо чета книга, после ще слушам музика.
36.	Нито си взех молива, нито си взех четката.	Хем чета книга, хем слушам музика.	
37.	Нито обичам да ходя на лов, нито на изложения.	Ту чета книга, ту слушам музика.	
38.	Нито съм гладна, нито съм жадна.	И чета книга, и слушам музика.	
39.	Нито съучениците ми, нито госпожата успяха да решат задачата.	Ту чета книга, ту слушам музика.	
40.	Нито ми се ходи навън, нито имам време.	И чета книга, и слушам музика.	Първо чета книга, после слушам музика.
41.	Нито обичам страшни филми, нито харесвам романтични. (Елина до тук)	И чета книга, и слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
42.	Нито ям, нито пия.	И чета книга, и слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
43.	Нито ядох нито спях	Хем чета книга, хем слушам музика.	Първо чета книга, после слушам музика.
44.	Искам да излизам нито искам да уча	Туту	Дали чета книга или слушам музика

45.	Ям,спа	Не,а	Не,не
46.	Нито ми се играе, нито ми се гледа телевизия.	Нито чета книга, нито слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам телевизия
47.	Нито ми се учи ,нито ми се пише домашно	Нито чета книга нито, слушам музика	Чета книга ,и слушам музика
48.	Нито има храна, нито има вода	чета книга и слушам музика	чета книга и слушам музика
49.	Съм пил, нито съм ял.	Или чета книга, или слушам музика	Хем чета книга, хем слушам музика
50.	Нито ми се яде китайско, нито суши.	Нито ,нито	Хем,хем
51.	Нито обичам краставици,нито домати	Ту чета книга,ту слушам музика	И чета книга и слушам музика Хем чета книга,хем слушам музика
52.	Нито ми се излизаше, нито ми се ходеше на кино.	Ту чета книга, ту слушам музика.	Нито чета книга, нито слушам музика.
53.	Нито днес нито утре няма да уча	Хем, Хем	Първо уча, чета книга и играя
54.	Нито ми се гледа телевизия ,нито ми се спи	Хем чета книга ,хем слушам музика	Чета книга ,и слушам музика
55.	Нито ми се слуша ,нито ми се пише	В момента чета книга,и слушам музика	В момента чета книга после ще слушам музика
56.	Нито ядох,нито спях	Нито чета книга, нито не слушам музика	Хем четата книга,хем слушам музика
57.	Нито неми се излиза нито ми се учи	Нито чета книга нито слушам музика	Или чета книга или слушам музика
58.	Нито ми се учи,нито ми се чете	И чета книга,и слушам музика	Хем чета книга,хем слушам музика
59.	Нито ходих на кино, нито в парка.	Ту чета книга, ту слушам музика.	Нито чета книга, нито слушам музика.
60.	Нито ядох,нито пиех вода.	Ту чета книга,ту слушам музика.	Хем чета книга,хем слушам музика.
61.	Нито ми се ходи на математика, нито на английски.	Ту чета книга, ти слушам музика.	Нито чета книга, нито слушам музика.
62.	Нито ми се пише това, нито искам	Хем чета книга, хем слушам музика	Или чета книга, или слушам музика
63.	Нито ям.нито спа.	Ту чета книга,ту слушам музика	Нито чета книга,нито слушам музика.
64.	Нито ям китайско, нито суши.	Нито чета книга, нито слушам музика.	Хем чета свика, хем слушам музика.
65.	Нито пия сок,нито фреш	Хем чета книга, хем слушам музика	Ту чета книга,ту слушам музика..

66.	Нито съм гладен, нито съм жаден	Хем чета книга, хем слушам музика	Или чета книга, или слушам музика
67.	Нито ядох, нито спях.	Ту чета книга, ту слушам музика.	Хем чета книга, хем слушам музика
68.	ходя, тичам	хем, хем	или, или
69.	Нито ям нито сера	И, И	А и
70.	Нито ям, нито пия	Хем чета книга, хем слушам музика	Ту чета книга, ту слушам музика
71.	Нито тренирам, нито правя диети.	Аз чета книга, докато слушам музика.	Първо чета книга, после слушам музика.
72.	Нито уча по биология, нито излизам навън.	Ту чета книга, ту слушам музика	Ту чета книга, ту слушам музика.
73.	Нито пея, нито танцувам	Хем чета книга, хем слушам музика	Хем чета книга, хем ще слушам музика
74.	Нито ми се яде, нито съм гладен.	И чета книга, и слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
75.	Нито тренирам, нито пазя диети.	Аз чета книга, докато слушам музика.	Първо чета книга, после слушам музика.
76.	Нито работа, нито пари.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
77.	Нито знае, нито мисли.	хем; хем	ту; ту
78.	Нито излязох навън, нито седнах да уча.	И чета книга, и слушам музика.	Докато чета книга, слушам музика.
79.	Нито ми се ходи на училище, нито ми се седи вкъщи.	И щета книга, и слушам музика	Ту чета книга, ту слушам музика.
80.	Нито мога да ям сладко, нито мога да пия газирани напитки.	И чета книга, и слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
81.	Нито сега, нито никога.	И чета книга, и слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
82.	Нито добро, нито зло.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика.
83.	Нито едното, нито другото.	„Не само чета книга, но и слушам музика.“	Първо чета книга, после слушам музика.
84.	Нито ми се ходи на училище, нито не ми се.	И чета книга, и слушам музика.“	Първо четох книга, после слушах музика.
85.	Нито мога да пея, нито мога да свиря на музикален инструмент.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
86.	Нито пея, нито танцувам.	И чета книга, и слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
87.	пея; танцувам	Хем чета книга, хем слушам музика.	ту – ту

88.	Нито имам желание да го направя, нито ще ми донесе някаква полза.	хем – хем	Сега чета книга, след това слушам музика.
89.	Нито ми се пише в тази анкета, нито искам да Ви откажа!	Хем чета книга, хем слушам музика.	Направих го#
90.	Нито мога да пия, нито мога да ям (преди посещението ми при зъболекаря).	Когато чета книга, не слушам музика.	Или чета книга, или слушам музика.
91.	Нито съм учила, нито съм сполучила.	И чета книга, и слушам музика.	Първо чета книга, след това слушам музика.
92.	Нито искам да отивам на почивка, нито искам да стоя тук.	Когато чета книга, винаги слушам музика.	Ту, ту
93.	Нито гледам филми, нито сериали	И, и	Ту чета книга, ту слушам музика
94.	Нито чета книга, нито слушам музика.	Хем чета книга, хем слушам музика	Ту чета книга, ту слушам музика.
95.	Нито беше прибрал прането, нито беше измил чиниите.	И чета книга, и слушам музика.	Ту;ту
96.	Нито обичам хората , нито ги мразя.	Хем ; хем	Първо чета книга , после слушам музика.
97.	Нито яде, нито пие	Нито чета книга , нито слушам музика.	Първо чета книга, след това слушам музика.
98.	Нито сухо , нито мокро.	Докато чета книга, слушам музика.	Макар че чета книга , дори и да слушам музика
99.	Нито, ми се излиза, нито ми се седи в нас.	И чета книга, и слушам музика	Сега чета книга, след това ще слушам музика.
100.	Аз нито съм ти се обаждал, нито съм те канил при мен!	Чета книга и слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика
101.	Нито обичам да пея, нито да танцувам.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Първо чета книга, след това слушам музика.
102.	Нито ям много сладолед, нито пия кола	Едно временно чета, едно временно слушам музика.	„Чета книга
103.	Нито ял, нито спал.	Чета книга, и слушам музика	Слушам музика “
104.	Нито бях гладен, нито бях жаден.	Хем...., хем.	Ту..., ту...
105.	Нито коалиция направиха, нито промяна ще има.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Първо чета книга, а после слушам музика.
106.	Нито ми се яде, нито ми се пие.	Хем чета книга, хем слушам музика.	Сега чета книга, после ще слушам музика.

107.	Нито яде, нито пи.	И чета книга, и слушам музика	Ще чета книга, преди да слушам музика
108.	Нито обичам училището нито го мразя	И чета книга, и слушам музика.	Първо чета книга, после слушам музика.
109.	Нито ми се ходи на плаж, нито ми ходи на планина.	Сега ще чета книга и ще слушам музика	Първо ще чета книга а после ще слушам музика
110.	Нито обичам училището нито го мразя	И чета книга, и слушам музика	Първо чета книга, а след това слушам музика.
111.	Нито измих чиниите, нито изчистих с прахосмукачката.	Сега чета книга и слушам музика	После ще чета и слушам музика
112.	Нито обичам да гледам телевизия, нито да слушам радио.	Хем, хем	Хем, хем
113.	Нито ми се яде, нито ми се пие	Нито чета книга, нито слушам музика.	Първо ям основно, след това десерт.
114.	Нито съм щастлива, нито тъжна.	Или чета книга, или слушам музика.	Ту чета книга, ту слушам музика
115.	Нито напред, нито назад.	Сега чета книга и слушам музика.	Сега ще чета книга, а довечера ще слушам музика.
116.	Нито си прострял прането, нито си измил чиниите.	когато, тогава	първо, после
117.		Хем чета книга, хем слушам музика.	И чета книга, и слушам музика.
118.	Нито обичам, нито мразя децата.	Докато чета книга, слушам музика.	След като чета книга, слушам музика.
119.	Нито искам да излизам, нито искам да стоя вкъщи .	И чета книга, и слушам музика.	Първо ще чета книга, след това ще слушам музика.

БЕЛЕЖКИ

1. Примерите са от ръкопис 778 на католическия книжовник Петър Ковачев Царски, съхраняван в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София.

ЛИТЕРАТУРА

ГРАМАТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ КНИЖОВЕН ЕЗИК, 1983, Т.2, *Морфология*. София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“, с. 456.

- НИЦОЛОВА, Р., 2005. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.
- КУЦАРОВ, ИВ., 2007. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. София: УИ „Паисий Хилендарски“, с. 148.
- СТОЯНОВ, СТ., 1980. *Грамматика на българския книжовен език*. София: Наука и изкуство.
- ПАШОВ, П., 2015. *Българска граматика*. София: ИК „Хермес“, с. 249.
- БЪЛГАРСКИ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК, 1995, т. IV, с. 656, София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“.
- БАЙРАМОВА, М., 1995. *Етюди за съюзите в Троянския дамаскин*. София: Издателство „Агато“, с. 170.
- ПОПОВ, К., 1963. *Съвременен български синтаксис*. София: Наука и изкуство. с. 243.
- DTV, 2002. *A Dictionary of Turkisms in Bulgarian*. Oslo, p. 274.
- РКБЕНО, 2012. *Речник на книжовния български език на народна основа от XVII век (върху текст на Тихонравовия дамаскин)*. София: Издателство „Валентин Траянов“.
- БЪЛГАРСКИ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК, 1971, т. I, с. 731, София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“.
- ДОГРАМАДЖИЕВА, ЕК., 1968. *Структура на старобългарското сложно съчинено изречение*. София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“.
- МИЧЕВА, В., 2013. *Паратактични отношения в историята на българския книжовен език*. София: Издателство „Дио Мира“.

REFERENCES

- GRAMATIKA NA SUVREMENNIA BULGARSKI KNIZHOVEN EZIK, 1983, T.2, Morfologia. Sofia: Prof. M. Drinov, s. 456.
- NITSOLOVA, R., 2005. *Bulgarska gramatika. Morfologia*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, 2005.
- KUTSAROV, IV., 2007. *Teoretichna gramatika na bulgarskia ezik. Morfologia*. Sofia: Paisii Hilendarski, s. 148.
- STOYANOV, ST., 1980. *Gramatika na bulgarskia knizhoven ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- PASHOV, P., 2015. *Bulgarska gramatika*. Sofia: Hermes, s. 249.
- BULGARSKI ETIMOLOGICHEN RECHNIK, 1995, т. IV, с. 656, Sofia: Prof. M. Drinov.
- BAYRAMOVA, M., 1995. *Etjudi za sujuzite v Troyanskia damaskin*. Sofia: Agato, s. 170.
- POPOV, K., 1963. *Suvremenен bulgarski sintaksis*. Sofia: Nauka i izkustvo. s. 243.

- DTB, 2002. *A Dictionary of Turkisms in Bulgarian*. Oslo, p. 274.
- RKBENO, 2012. *Rechnik na knizhovnia bulgarski ezik na narodna osnova ot XVII vek (vurhu teksta na Tihonravovia damaskin)*. Sofia: Valentin Trayanov.
- BULGARSKI ETIMOLOGICHEN RECHNIK, 1971, t. I, s. 731, Sofia: Prof. M. Drinov.
- DOGRAMADZHIEVA, EK., 1968. *Struktura na starobulgarskoto slozhno suchineno izrechenie*. Sofia: Prof. M. Drinov.
- MICHEVA, V., 2013. *Parataktichni otnoshenia v istoriata na bulgarskia knizhoven ezik*. Sofia: Dio Mira.

NATIONAL SURVEY SHOWS HOW STUDENTS USE THE CONJUNCTIONS *NITO – NITO, TU – TU* AND *HEM – HEM*

Abstract. This article presents the results of a linguistic study conducted in June 2022 how students use the conjunctions *nito – nito, tu – tu* and *hem – hem*. The data was collected by filling out a survey from students from Bulgaria. The material has been summarized and analyzed and will be useful both for teachers and students, as well as for experts who work on the curricula of Bulgarian language and literature. As the resultsshow, more emphasis needs to be placed on learning the lexical meaning of conjunctions, which can be achieved with more lexical tasks.

Keywords: national survey; linguistic survey; conjunctions; lexical meaning

✉ **Dr. Magdalena Abadzhieva, Chief Assistant**

WoS Researcher ID: GSE-2886-2022

Institute for Bulgarian Language “Prof. Ljubomir Andreychin”, BAS
1113 Sofia

52, Shipchenski Prohod Blvd., block 17

E-mail: m.abadzhieva@ibl.bas.bg